

DOI 10.26565/2227-6521-2024-53-03

УДК 316.462

**ДИСКУРСИВНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ВЛАДИ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРІ:
ДИСКУРС-АНАЛІЗ Е. ЛАКЛО ТА Ш. МУФФ VS КРИТИЧНИЙ ДИСКУРС-АНАЛІЗ
Р. ВОДАК**

Дурнев Олександр – аспірант кафедри політичної соціології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4 Харків, 61022, Україна, e-mail: alexdurnev22@gmail.com, ORCIDiD: <https://orcid.org/0000-0003-0857-1011>

У статті здійснюється спроба вибудовування синтетичної дискурсивної інтерпретації процесів влади в інтернет-просторі на основі поєднання дискурсивної теорії гегемонії Е. Лакло та Ш. Муфф з дискурсивно-історичним підходом Р. Водак. Зазначається, що вибудований підхід дозволяє поєднати критичний аналіз мовних і семіотичних практик із макрорівневим баченням дискурсивної боротьби за гегемонію, забезпечуючи цілісне розуміння процесів влади у цифровому середовищі. Зокрема, зробивши аналіз відповідної теоретичної літератури, автор визначає, що дискурсивно-історичний підхід дозволяє фіксувати конкретні мовні та семіотичні стратегії, до яких автор зараховує номінації, предикації, аргументації, перспективізації, інтенсифікації та мітігації. У статті описується, що через ці стратегії користувачі продукують і поширюють значення в інтернеті, враховуючи соціально-політичний контекст їхнього виникнення. Водночас у статті демонструється, як дискурсивна теорія гегемонії Е. Лакло та Ш. Муфф відкриває можливість інтерпретувати ці практики як елементи ширших процесів гегемонії, де онлайн-дискурси функціонують як поля антагоністичної боротьби за встановлення домінуючих рамок інтерпретації та ідентифікації. Особлива увага у статті приділяється тому, що цей синтез відкриває можливість простежити, як конкретні дискурсивні практики в інтернеті не лише відтворюють певні ідеологічні позиції, а й набувають значення у ширшій антагоністичній боротьбі дискурсів, де відбувається постійне конструювання соціальних ідентичностей та порядку. Стаття формує методологічний фундамент для подальших емпіричних досліджень процесів влади в інтернет-просторі, забезпечуючи інтеграцію локальних дискурсивних практик і глобальних структур гегемонії, а також відкриваючи можливість для комплексного аналізу стратегій (від)творення влади та конструювання соціальних ідентичностей у віртуальному середовищі.

Ключові слова: дискурс-аналіз, дискурс, влада, інтернет, Е. Лакло та Ш. Муфф, Р. Водак, критичний дискурс-аналіз, дискурсивно-історичний підхід, дискурсивна теорія гегемонії, (від)творення влади, інтернет-комунікації, дискурсивна інтерпретація.

Для цитування: Дурнев О. Дискурсивна інтерпретація процесів влади в інтернет-просторі: дискурс-аналіз Е. Лакло та Ш. Муфф vs критичний дискурс-аналіз Р. Водак. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи.* 2024. Випуск 53. С. 28-34. doi: <https://doi.org/10.26565/2227-6521-2024-53-03> [in Ukrainian]

How to Cite: Durniev, O. (2024) 'Discursive Interpretation of Power Processes in the Internet Space: Discourse Analysis of E. Laclau and C. Mouffe vs Critical Discourse Analysis of R. Vodak'. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series Sociological studies of contemporary society: methodology, theory, methods.* 53. pp. 28-34. doi: <https://doi.org/10.26565/2227-6521-2024-53-03>

Постановка проблемної ситуації та опис актуальності роботи. У сучасному українському суспільстві, яке переживає масштабні соціальні зрушення, актуальність дослідження влади значно зростає. Ці зміни зумовлені не лише станом війни, але й переходом до нових інформаційних технологій, що створюють як нові канали доступу до інформації, так і різноманітні можливості для комунікації та соціальної взаємодії. У такому контексті особливо важливим стає вивчення структур, механізмів та дискурсів влади в інтернет-просторі як особливого середовища, де відбувається конструювання та легітимізація дискурсів.

Незважаючи на зростання кількості досліджень інтернету загалом та дискурсів у інтернет-просторі зокрема, в соціології все ще відчувається нестача системних підходів, які поєднують аналіз глобальних соціальних структур із вивченням локальних дискурсивних практик.

У нашій роботі вибір дискурсивної інтерпретації для розгляду соціальних змін зумовлений: по-перше, предметною специфікою об'єкту дослідження (специфічною сконфігурованістю інтернет-простору текстовими та дискурсивними практиками); по-друге, взаємозв'язком дискурсу з ідеологічними

конотаціями, що впливають на владні відносини та процеси легітимізації влади в цифровому середовищі. Своєю чергою, поєднання дискурсивно-історичного підходу Р. Водак та дискурсивної теорії гегемонії Е. Лакло і Ш. Муффа має потенціал створення багатовимірного теоретичного інструментарію для аналізу влади у сучасному суспільстві, зокрема в інтернет-просторі, що, як ми передбачаємо, дозволить аналізувати владу у сучасному суспільстві на різних рівнях.

Метою статті є вибудовування синтетичної дискурсивної інтерпретації процесів влади в інтернет-просторі на основі поєднання теорії дискурс-аналізу Е. Лакло та Ш. Муффа із критичним дискурс-аналізом Р. Водак з тим, щоб у подальшому використовувати отриманий концептуальний синтез у дослідженнях інтернет-дискурсів.

Виклад основного матеріалу. Загалом у соціології дослідження дискурсу розпочало свій шлях у ХХ сторіччі, але її стрімкий розвиток став результатом «лінгвістичного» повороту у філософії [3]. Багато соціологів торкалися розгляду дискурсу у своєму теоретизуванні. Варто згадати Мішеля Фуко (за його концепцією дискурс, що виробляється дисциплінами, відіграє важливу роль у прояві влади) [8], П'єра Бурдьє (який зазначав, що ідеологічною функцією панівних дискурсів є нав'язування сприйняття встановленого порядку як природного за допомогою замаскованого навіювання систем класифікації та ментальних структур) [6], Герберта Маркузе (на думку якого дискурс здатен впливати на неможливість висловлювання протесту та відмови завдяки таким засобам, як уніфікація протилежностей, асиміляції чужих термінів та аналітичне предиктування) [12] та Жана Бодрийяра (згідно з яким у сучасності усі дискурси є дискурсами «м'якої спокуси», які наповнюються маніпуляціями, переконаннями, стратегіями бажання тощо) [5]. Своєю чергою, в соціології розвивались також й окремі теорії дискурсу. Згідно з класифікацією Якоба Торфінга, на даний момент можна виокремити три покоління дослідження дискурсу: вузьколінгвістичні підходи; підходи критичного дискурс-аналізу (до цього покоління належить зокрема підхід Р. Водак); та постструктуралістські підходи (до цього покоління відноситься також й підхід Е. Лакло та Ш. Муффа) [16].

У розвитку соціологічних досліджень дискурсу спостерігається тенденція до поєднання різних теоретичних підходів, що дозволяє масштабно досліджувати владні відносини. У нашому випадку такий концептуальний та методологічний синтез є особливо актуальним, оскільки реалізація влади часто супроводжується дискурсивними практиками, що забезпечують її підтримку, маскують ідеологічні механізми та формують суспільне сприйняття встановленого порядку, і з цієї точки зору реалізація влади в дискурсивних практиках потребує як урахування постструктуралістських вимірів, так і задіявання критичних технік осмислення (згідно з типологією Я. Торфінга).

Першочерговий вибір теорій дискурс-аналізу Е. Лакло з Ш. Муффа та Р. Водак для концептуалізації теоретико-методологічної бази дослідження процесів влади в інтернет-просторі був зумовлений двома факторами. По-перше, ці концепції відносяться до різних традицій розгляду дискурсу (до другої та третьої відповідно до класифікації Якоба Торфінга), що дозволить використати різні підходи до дослідження та виявити відмінні стратегії. По-друге, сьогодні ці теоретики є найпопулярнішими серед науковців, які досліджують дискурс, про що свідчать дані з сервісу «Books Ngram Viewer», який підраховує частоту використання слів у працях, які є в електронній бібліотеці «Google Books» (див. Рис. 1)¹.

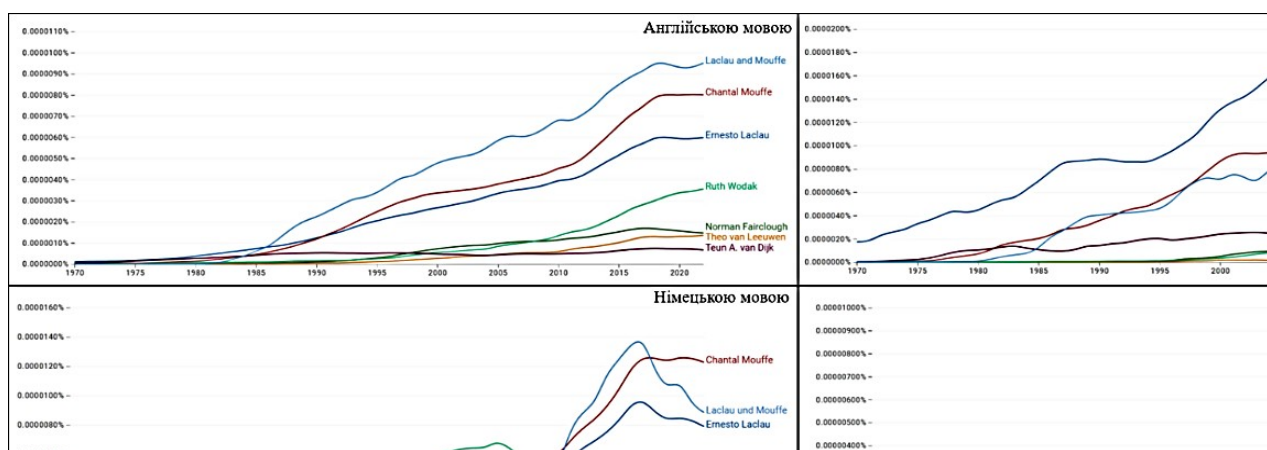

Рисунок 1. Аналіз частоти вживання імен теоретиків дискурс-аналізу (Лакло та Муффа, Ернесто Лакло, Шанталь Муффа, Рут Водак, Норман Феркло, Тео ван Леувен та Тойн ван Дейк) серед робіт електронної бібліотеки Google Books» / Picturt 1. Analysis of the frequency of use of the names of discourse analysis theorists (Laclaus and Mouffe, Ernesto Laclaus, Chantal Mouffe, Ruth Wodak, Norman Fairclough, Theo van Leeuwen and Toyn van Dijk) among the works of the Google Books electronic library

¹ Важливо зазначити, що результати цього сервісу доречно використовувати для виявлення тенденції стосовно згадок авторів, а не для визначення чітких чисел стосовно цитування.

Дискурсивно-історичний підхід Р. Водак, особливістю якого є розгляд всіх доступних «фонових» даних стосовно різних рівнів письмового та усного тексту, був розроблений саме з метою поєднання лінгвістичного аналізу із соціологічними та історичними методами [17]. Цей підхід був створений для дослідження внутрішньої логіки організацій і соціальних практик, що управляються через дискурсивні моделі, ритуали та стратегії. Одним із базових принципів дискурсивно-історичного підходу є те, що дискурс можна зрозуміти лише у його специфічному контексті, а зміст висловлювань у межах такого підходу досліджується у співставленні з конкретними історичними подіями, соціальними реаліями та культурними рамками [4].

Р. Водак розглядає дискурс як продукт дій та водночас форму соціальної взаємодії. Для неї дискурс є не лише текстом чи мовленням, але й частиною ширших соціальних процесів, які відбуваються у суспільстві. Сам дискурс є соціально конструйованим, тобто таким, що виробляється та розповсюджується [7]. Зокрема це дозволяє побачити за дискурсом створений конструкт, що має ідеологічний аспект та може розповсюджуватись з певним заздалегідь визначеним наміром й впливом на владні процеси.

У рамках концепції Р. Водак ключовим є виділення трьох вимірів вироблення тексту: соціально-психологічний (зміст / теми), когнітивний (стратегії) та лінгвістичний (мовленнєві засоби та форми реалізації) [20]. Саме у цих трьох вимірах формується дискурс із подальшим формуванням його характеристик, що є частиною соціальної реальності, яку створюють суб'єкти. Використовуючи таку стратегію при «знятті» дискурсів із соціальної реальності (для подальшого їх розгляду), ми зіштовхнемося з тим, що дискурс неодмінно буде розглядатись у застиглому (хоч й повномасштабному, в тому числі через націленість на виявлення контекстів) вигляді, акцентуючи увагу радше на визначенні намірів стосовно наявного порядку, аніж на потенційному впливі на конкретні владні позиції.

Дискурсивно-історичний підхід включає у себе стратегію аналізу, яка складається з чотирьох етапів: 1) встановлення змісту чи теми конкретного дискурсу; 2) визначення дискурсивних стратегій; 3) дослідження мовних засобів 4) дослідження залежної від контексту мовної реалізації (як лексеми) дискримінаційних стереотипів [18]. Така стратегія може стати потенційно ефективною для дослідження (від)творення влади в інтернет-просторі через особливість інтернету, що полягає у його текстовій природі та у можливостях виявлення цифрових слідів як результатів дій користувачів в інтернеті, якими можна вважати пости, реакції, коментарі тощо.

Р. Водак виокремлює п'ять ключових дискурсивних стратегій (які зазначені на другому етапі стратегії аналізу), а саме: 1) стратегія номінації, основними засобами якої є категоризація, метафори, метонімії та синекдохи; 2) стратегія предикації, тобто визначення характеристик акторів та їхніх дій через дескрипції та оцінки; 3) стратегії аргументації, себто побудова аргументів через використання топосів, які допомагають виправдати політичне включення чи виключення; 4) стратегії перспективізації, фреймування або репрезентації дискурсу як визначення позиції автора чи мовця щодо певних подій або явищ; 5) стратегії інтенсифікації та мітігації (комунікативне пом'якшення), які посилюють або пом'якшують іллокутивну силу висловлювань [18].

Контекст (четвертий етап стратегії аналізу), який дозволяє дослідникам охопити як мовні, так і позамовні аспекти комунікації, враховує чотири рівні: 1) лінгвістичний, тобто безпосереднє мовне середовище тексту; 2) інтертекстуальний та інтердискурсивний зв'язок між висловлюваннями, текстами, жанрами та дискурсами; 3) екстралінгвістичний (соціальний) рівень, що включає контекст ситуації і пояснюється теоріями середнього рівня; 4) ширший соціально-політичний та історичний контексти [19]. Виокремлення рівнів контексту розширює аналітичні можливості дослідження дискурсів, акцентуючи увагу на механізмах конструювання владних відносин та необхідності комплексного врахування середовища їхнього функціонування.

Таким чином, застосування дискурсивно-історичного підходу Р. Водак для дослідження процесів влади в інтернет-просторі є потенційно ефективним через наступні аспекти: 1) акцентування уваги підходу на контексті, у якому функціонує дискурс, що дозволяє проводити дослідження багатогранно, з використанням повного обсягу можливостей інтертекстуальності інтернет-простору; 2) поєднання дискурсу з соціальними практиками, яке дозволяє розглядати соціальні дії в інтернет-просторі крізь призму тексту, досліджуючи практики як прояви стратегії дискурсу; 3) чітке визначення етапів аналізу, що включає в себе структурний підхід до виявлення змісту, дискурсивних стратегій, мовних засобів та контексту.

Своєю чергою, представники третього покоління теорії дискурсу Е. Лакло та Ш. Муфф у власній дискурсивній теорії гегемонії, акцентуючи увагу більше на процесуальності дискурсів досліджували механізми артикулювання та реартикулювання, що формують гегемонію та конструюють ідентичності. Під дискурсом вони розуміють вимір структурної невизначеності, в якому ідентичність знаків, як і відносини між ними, набувають сенсу та значення через непередбачувану гегемонічну артикуляцію та політичну автономію [11]. Дискурс-аналіз у Е. Лакло та Ш. Муфф має на меті виявлення процесів, які структурують

соціальну реальність, «в ході яких відбувається закріплення за тими чи іншими знаками певних значень, що встановлюють, відтворюють і змінюють відносини ідентичності» [1, с.57].

Вихідним поняттям у цій концепції скоріше є саме гегемонія, а не дискурс. Поняття гегемонії, яке спершу розробив Антоніо Грамші, визначивши її як стан, за якого досягнуто достатнього рівня згоди на володарювання в суспільстві, що формує у людині уявлення про легітимний порядок [2], у трактуванні Е. Лакло та Ш. Муффа набуває нового значення: гегемонія не є просто інструментом домінування одного класу над іншими, вона є динамічним процесом боротьби дискурсів, який формує соціальну реальність та проникає в усі сфери суспільства (боротьба за створення значення) [14]. Таким чином, цей підхід дещо відрізняється рівнем розгляду дискурсів від підходу Р. Водака, виходячи на макрорівень. Гегемонія організовує нашу повсякденність, структуруючи соціальні відносини, визначаючи те, як ми бачимо суспільство, те, які дискурси ми вважаємо об'єктивними [10]. Відповідно, об'єктивність у будь-якому випадку є ідеологічною, вона є проявом та продуктом влади, де сліди її вже стерлися: всі уявлення мають початок в ідеології, а усі дискурси є ідеологічними апіорі. Через таке надмірне наголошення на дискурсивному характері соціальної реальності та схильність до політизації соціальних феноменів цей підхід зазнає критики [9].

Соціальна реальність, яка встановлюється боротьбою дискурсів за досягнення переваги (дискурси розглядаються як способи розуміння соціального світу), не є заданою раз і назавжди. Вся соціальна реальність є дискурсивною, внаслідок чого як значення, так й ідентичності створюються через дискурси. Ця реальність постійно змінюється під впливом дискурсивних практик, у ході яких відбувається боротьба за встановлення значень, що визначають ідентичності та суспільні відносини [11]. Нові антагоністичні сили можуть викликати зміну домінуючого дискурсу, приводячи до трансформації соціальних відносин (там же), а отже, гегемонія є процесом, у якому один дискурс отримує перевагу над іншими, причому це відбувається через реартикуляцію як зміну значень у спосіб, що забезпечує домінування певного дискурсу. Враховуючи те, що процес комп'ютеризації впливає на людей, розмиваючи кордони між «живим» та «штучним», а також «об'єктивною реальністю» та «удаваністю» [21], дослідження впливу дискурсів в інтернет-просторі на формування соціальної реальності за допомогою концепції Е. Лакло та Ш. Муффа має переваги над іншими підходами.

Артикуляція встановлює відносини між елементами таким чином, що їхнє значення змінюється в результаті взаємодії. У результаті артикуляції формується дискурс, тобто структурована, але незавершена система значень, відкрита до змін [14]. Наприклад, окремі суб'єкти влади вступають у конкуренцію за встановлення домінуючого дискурсу з метою легітимації власних смислових елементів та мобілізації підтримки свого панування (при цьому боротьба ніколи не завершується остаточно, оскільки дискурси залишаються відкритими до змін). Цей процес є риторичним й умовним, завдяки чому надає хаотичним соціальним елементам структуру та значення. Автори наголошують, що артикуляція є процесом створення нових соціальних порядків, в якому організовуються різноманітні соціальні елементи відповідно до певних принципів і цінностей [13]. Таким чином, політична боротьба зводиться до того, щоб створювати нові концептуальні горизонти, які переартикулюють соціальні відносини.

За Е. Лакло та Ш. Муффа, результатом артикульованих дискурсивних процесів є сформована ідентичність: отже, ідентичність не є чимось сталим або завершеним, але вона завжди залишається відкритою і формується в процесі ідентифікації, і цей процес є складним і багаторівневим. Суб'єкт не існує поза дискурсом (а отже, й поза ідеологічним конструюванням), а його ідентичність формується через позицію в дискурсі, яка є відносною і залежить від інших суб'єктів [11]. Самий процес ідентифікації має антагоністичну природу, оскільки у ньому виникають розмежування на «ми» і «вони», «свої» і «чужі», «друг» і «ворог». Ці антагонізми є невід'ємною частиною будь-якого суспільства і впливають на формування владних відносин. [14]. Також важливо для розуміння, що ідентичність завжди позначена нестачею, оскільки вона формується у процесі безперервної ідентифікації. Остання, своєю чергою, є динамічним процесом, який залучає емоції, пристрасті та інвестиції в об'єкти чи ідеї: наприклад, люди можуть ідентифікувати себе з ідеалами, обіцянками чи лідерами, які заповнюють цю нестачу. Враховуючи це, особливо цікавим є розгляд розмиття самоідентичності як явища, що стає популярним у результаті популяризації інтернету [21], та впливає на владні процеси особливим чином, провокуючи текучість ідеологічної прихильності інтернет-користувачів.

В таких контекстах важливим елементом ідентифікації стають «порожні означники» (тобто символи або ідеї, позбавлені конкретного змісту, але здатні об'єднувати різноманітні групи), впливаючи на владну боротьбу. Наприклад, такі ідеологеми, як «національний прапор», «демократія» або «свобода» є порожніми означниками, що стають вузловими точками (привілейованими знаками, навколо яких організується дискурс) ідентифікації для різних соціальних сил [10]. Порожній означник працює завдяки своїй гнучкості: він може бути адаптований до різних контекстів, що робить його ефективним інструментом для створення гегемоністських проєктів.

Таким чином, застосування концепції Е. Лакло та Ш. Муффа для дослідження процесів влади в інтернет-просторі є потенційно ефективним через такі аспекти: 1) акцентування уваги на процесі боротьби дискурсів, який дозволяє виділити процес формування та (де)актуалізації тих чи інших дискурсів у

інтернет-просторі через дослідження артикуляції людей у контексті розтушування кордонів між реальним та нереальним; 2) особлива увага на формуванні ідентичності осіб та процесі ідентифікації, зокрема на процесі ідентифікації у інтернет-просторі крізь цифрові сліди, які залишають користувачі; 3) спрямованість на дослідження владних процесів завдяки введенню у концепцію поняття гегемонії, визначенню ідеологічності дискурсів та дослідженню явищ, які впливають на конструювання соціальної реальності.

Ці дві розглянуті концепції дискурс-аналізу характеризуються як спільними, так і відмінними рисами. Що стосується спільних, то, по-перше, обидва підходи акцентують увагу на дискурсивній природі соціальних явищ та підкреслюють роль дискурсу у формуванні соціальної реальності. По-друге, вони вбачають у дискурсі певний інструмент боротьби за владу, розглядаючи цю боротьбу як відкритий та динамічний процес. По-третє, вони не позбавлені суб'єктивності у процесі досліджень, тобто результати їхнього аналізу можуть залежати від особистого бачення дослідника², що певним чином створює ризик неточних трактувань та ідеологічних фальсифікацій, особливо якщо досліджуваний предмет є багатшаровим або політично чутливим – особливо враховуючи позицію Е. Лакло та Ш. Муффа стосовно того, що будь-які уявлення є ідеологічними.

Що стосується відмінностей, то тут слід зазначити наступне. По-перше, дискурсивно-історичний підхід підкреслює необхідність врахування історичного, соціального та політичного контексту, в якому функціонує дискурс, що певним чином є більш відповідним для дослідження влади у інтернет-просторі, особливо в контексті популяризації інтертекстів та постмодерних матеріалів, які можуть повністю змінити значення початкового повідомлення. Е. Лакло та Ш. Муфф не акцентують на цьому увагу, більше фокусуючись на процесі артикуляції та антагоністичній природі дискурсів, які формуються через боротьбу. По-друге, дискурсивно-історичний підхід Р. Водака був створений для використання перш за все у практичних цілях. Стратегія цього аналізу має певні особливості та конкретну послідовність дій, що робить її використання простішим для емпіричних досліджень. Натомість підхід Е. Лакло та Ш. Муффа спрямований скоріше на теоретизування та опис дискурсивної боротьби, а методологічна стратегія, звісно, хоч і може бути організована, однак має другорядну значущість. Їхній підхід є більш «плинним», аніж дискурсивно-історичний, причому як у сенсі гнучкості до використання методології, так й відповідно урахуванню процесуального характеру дискурсів. Нарешті, якщо для Р. Водака дискурс є продуктом дій та формою соціальної взаємодії, що реалізується на лінгвістичному, когнітивному та соціально-психологічному рівнях, то Е. Лакло і Ш. Муфф наголошують на тому, що соціальна реальність завжди встановлюється у боротьбі дискурсів за гегемонію.

Саме завдяки цій гнучкості синтез цих теорій може бути ефективним з дослідницької точки зору. На нашу думку, релевантним для досягнення такої ефективності буде двоетапне дослідження, сфокусоване на аналізі інтернет-висловлювань інтернет-користувачів із використанням стратегій Р. Водака для подальшого опису артикуляції дискурсами у контексті боротьби за владу та гегемонії – тобто з переходом до впливу дискурсів та їх процесуального характеру.

Таким чином, емпірична зосередженість дискурсивно-історичного підходу на конкретних мовних засобах, стратегіях номінації, аргументації чи предикації може бути доповненою теоретичним уявленням про дискурсивну боротьбу як процес гегемонічного конструювання соціального світу. Дискурсивно-історичний підхід дозволяє фіксувати конкретні мовні та семіотичні стратегії, через які користувачі продукують і поширюють значення в цифрових середовищах із урахуванням соціально-політичного контексту їхнього виникнення. Водночас концепція Е. Лакло та Ш. Муффа відкриває можливість інтерпретації цих практик як елементів ширших процесів гегемонії, де онлайн-дискурси функціонують як поля антагоністичної боротьби за визначення домінуючих рамок інтерпретації. Таким чином, методологічна чіткість дискурсивно-історичного підходу у виявленні інтертекстуальних зв'язків та аргументативних схем поєднується з гнучким теоретичним баченням Е. Лакло та Ш. Муффа, яке дозволяє зрозуміти, як локальні дискурсивні практики у мережі трансформуються у глобальні механізми влади, що конструюють ідентичності та визначають межі легітимного висловлювання в онлайн-просторах.

Поєднання обох підходів дозволяє виявити те, як факти, що можуть бути зафіксовані завдяки статичній методиці Р. Водака, можуть впливати на глобальну трансформацію соціальної реальності, що може фіксуватись завдяки індикаторам боротьби за встановлення значень та процесу ідентифікації, описаними Е. Лакло та Ш. Муфф.

Висновки. Таким чином, після зіставлення концепцій дискурс-аналізу Е. Лакло та Ш. Муффа із критичним дискурс-аналізом Р. Водака було визначено, що обидва підходи є потенційно корисними для дослідження владних відносин у інтернет-просторі відповідно до різних дослідницьких завдань. Зокрема, дискурсивно-історичний підхід більше підходить для аналізу чинників, що впливають на процеси підтримки та формування влади, тоді як дискурсивна теорія гегемонії більш ефективна для виявлення та

² Як в одній з статей зазначали Р. Водак та М. Майер, критичний дискурс-аналіз – це упереджений метод, і ми пишаємось цим [19].

опису глобальних тенденцій стосовно стратегій процесу (від)творення влади. Визначено потенціал застосування цієї синтетичної методики з урахуванням двох рівнів соціологічного знання: макросоціологічного погляду у підході Е. Лакло та Ш. Муффа та мікросоціологічного погляду – у підході Р. Водака. Відповідно до цього, сформовано попередню концепцію потенційного дослідження процесів влади в інтернет просторі, засновану на цих підходах. Унаслідок такого поєднання стає можливим одночасно фіксувати локальні прояви механізмів (від)творення влади, що реалізуються у текстах інтернет-простору, та інтерпретувати їх як частину ширших процесів боротьби за владу й формування гегемонії.

Таке поєднання теорій дозволяє бачити, як конкретні інтернет-практики не лише відтворюють певні ідеологічні позиції, але й набувають значення у ширшій антагоністичній боротьбі дискурсів, де відбувається постійне конструювання ідентичностей та соціального порядку. Водночас слабкою стороною цієї концепції є потенційна фрагментарність аналізу через поєднання різних масштабів суспільного буття та розуміння незавершеності процесу дискурсивної боротьби. Саме тому специфіка дослідження повинна враховувати не лише швидкі трансформації онлайн-комунікацій, фрагментарність цифрових практик і різнорівневий характер залученості учасників у взаємодію, але й мати на увазі неперервність дискурсивної боротьби.

Дана стаття є обґрунтуванням фундаменту емпіричного дослідження, етапом на шляху більшої мети, яка буде реалізована у подальших дослідженнях. Надалі ці напрацювання можна використовувати для дослідження процесів та структур влади в інтернет-просторі, практикування владних стосунків, вичленування систематик та системностей символічного насильства, опису властивостей інструментарію гегемонії в просторі виробництва знаків та символів.

Список використаної літератури:

1. Бойко Д. М. Речі в інструментарії символічного насильства в постсучасному суспільстві: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.01. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2019.
2. Грамші А. В'язничні зошити. Вибрані записи. Київ: Вперед, 2014. 241 с.
3. Литовченко А. Д. Структурно-діяльнісна концепція дискурса: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.01. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2004.
4. Нехаєнко, О. В. Політична коректність як процес: дискурси та практики: дис. ... д-ра філософії в галузі соціології / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2023.
5. Baudrillard J. Seduction. London : Palgrave Macmillan, 1991.
6. Bourdieu P. Sur le pouvoir symbolique. *Annales. Histoire, Sciences Sociales*. 1977. № 32(3). P. 405-411. DOI: <https://doi.org/10.3406/ahess.1977.293828>
7. Fairclough, N., Wodak, R. Critical Discourse Analysis. *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. London, 1997. Vol. 2 P. 258–284.
8. Foucault, M. Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977. New York: Pantheon Books, 1980.
9. Howarth, D., Glynos, J., & Griggs, S. Discourse, explanation and critique. *Critical Policy Studies*. 2016. №10(1). P. 99-104. <https://doi.org/10.1080/19460171.2015.1131618>
10. Jorgensen, M. W., Phillips, L. J. Discourse Analysis As Theory and Method. London: SAGE Publications, Incorporated, 2002.
11. Laclau, E., & Mouffe, C. Hegemony & socialist strategy: Towards a radical democratic politics. Routledge, 1985.
12. Marcuse, H.. One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society. Boston : Beacon Press, 1964.
13. McCarron, G. Lecture 8: Hegemony and rhetoric analysis. *Scholarly and Research Communication*. 2021. №12(1). P. 3-25. DOI: <https://doi.org/10.22230/src.2021v12n1a377>
14. Thomassen, L. Hegemony, populism and democracy: Laclau and Mouffe today (review article). *Revista Española de Ciencia Política*. 2016. №40. P. 161-176.
15. Titscher S., Meyer M., Vetter E., Wodak R. Methods of text and discourse analysis: in search of meaning. London: Sage Publications Ltd., 2000.
16. Torfing, J. Discourse theory: Achievements, arguments, and challenges. *Discourse theory in european politics*. London, 2005. P. 1-32. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230523364_1.
17. Wodak, R. Critical linguistics and critical discourse analysis. *Discursive pragmatics*. Amsterdam, 2011. P. 50-70. DOI: <https://doi.org/10.1075/hoph.8.04wod>
18. Wodak, R., Meyer, M. Methods of critical discourse analysis. *Between theory, method, and politics: positioning of the approaches to CDA*. London, 2001, P. 14-32. DOI: <https://doi.org/10.4135/9780857028020.d4>
19. Wodak R., Meyer M. Critical discourse studies: History, agenda, theory, and methodology. *Methods of critical discourse studies*. 3rd ed. London, 2015. P. 1-22.
20. Wodak R., de Cillia R., Reisigl M., Liebhart K. The Discursive Construction of National Identity. 2nd ed. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009.
21. Žižek S. Cyberspace, or the unbearable closure of being. *Endless night*. Berkeley: University of California Press, 1999. P. 96-125. DOI: <https://doi.org/10.1525/9780520918603-005>

Отримано 20.03.2024

Прийнято до друку 22.04.2024

DISCURSIVE INTERPRETATION OF POWER PROCESSES IN THE INTERNET SPACE: DISCOURSE ANALYSIS OF E. LACLAU AND C. MOUFFE VS CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS OF R. VODAK

Oleksandr Durniev – postgraduate student of the Department of Political Sociology, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv 61022, Ukraine, e-mail: alexdurnev22@gmail.com, ORCIDiD: <https://orcid.org/0000-0003-0857-1011>

The article attempts to construct a synthetic discursive interpretation of power processes in cyberspace based on a combination of E. Laclau and C. Mouffe's discursive theory of hegemony with R. Wodak's discursive-historical approach. It is noted that the constructed approach allows combining critical analysis of linguistic and semiotic practices with a macro-level vision of discursive struggle for hegemony, providing a holistic understanding of power processes in the digital environment. In particular, after analyzing the relevant theoretical literature, the author determines that the discursive-historical approach allows for the identification of specific linguistic and semiotic strategies, which the author classifies as nominations, predication, arguments, perspectivalizations, intensifications, and mitigations. The article describes how users produce and disseminate meaning on the internet through these strategies, taking into account the socio-political context of their emergence. At the same time, the article demonstrates how the discursive theory of hegemony by E. Laclau and C. Mouffe opens up the possibility of interpreting these practices as elements of broader processes of hegemony, where online discourses function as fields of antagonistic struggle for the establishment of dominant frameworks of interpretation and identification. The article pays particular attention to the fact that this synthesis makes it possible to trace how specific discursive practices on the Internet not only reproduce certain ideological positions, but also acquire significance in the broader antagonistic struggle of discourses, where social identities and order are constantly being constructed. The article forms a methodological foundation for further empirical research on processes of power in cyberspace, ensuring the integration of local discursive practices and global structures of hegemony, as well as opening up the possibility for a comprehensive analysis of strategies for (re)producing power and constructing social identities in the virtual environment.

Keywords: discourse analysis, discourse, power, Internet, E. Laclau and C. Mouffe, R. Wodak, critical discourse analysis, discursive-historical approach, discursive theory of hegemony, (re)production of power, Internet communications, discursive interpretation.

References:

1. Boyko, D. M. (2019) Things in the toolkit of symbolic violence in postmodern society: dissertation of the candidate of sociological sciences: 22.00.01. V. N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian]
2. Gramshi A. (2014) Prison notebooks. Selected notes. Kyiv: Vpered [in Ukrainian]
3. Lytovchenko, A. D. (2004) Structural-activity concept of discourse: dissertation of the candidate of sociological sciences: 22.00.01. V. N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian]
4. Nekhayenko, O. V. (2023) Political correctness as a process: discourses and practices: dissertation of the doctor of philosophy in the field of sociology. V. N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian]
5. Baudrillard, J. (1991) Seduction. London: Palgrave Macmillan.
6. Bourdieu, P. (1977) Sur le pouvoir symbolique. *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 32(3), 405-411. DOI: <https://doi.org/10.3406/ahess.1977.293828> [in French]
7. Fairclough, N., & Wodak, R. (1997) Critical Discourse Analysis. In: T. van Dijk (Ed.), *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. Vol. 2, pp. 258-284. London: Sage.
8. Foucault, M. (1980) Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977. New York: Pantheon Books.
9. Howarth, D., Glynos, J., & Griggs, S. (2016) 'Discourse, explanation and critique' *Critical Policy Studies*, 10(1), pp. 99-104. DOI: <https://doi.org/10.1080/19460171.2015.1131618>
10. Jorgensen, M. W., & Phillips, L. J. (2002) *Discourse Analysis as Theory and Method*. SAGE Publications, Incorporated.
11. Laclau, E., & Mouffe, C. (1985) *Hegemony & socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. Routledge.
12. Marcuse, H. (1964) *One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*. Boston: Beacon Press.
13. McCarron, G. (2021) Lecture 8: Hegemony and rhetoric analysis. *Scholarly and Research Communication*, 12(1). DOI: <https://doi.org/10.22230/src.2021v12n1a377>
14. Thomassen, L. (2016) 'Hegemony, populism and democracy: Laclau and Mouffe today (review article)' *Revista Española de Ciencia Política*, (40), pp. 161-176.
15. Titscher, S., Meyer, M., Vetter, E., & Wodak, R. (2000) *Methods of text and discourse analysis: In search of meaning*. Sage Publications Ltd.
16. Torfing, J. (2005) Discourse theory: Achievements, arguments, and challenges. In: *Discourse theory in European politics* (p. 1-32). Palgrave Macmillan UK. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230523364_1
17. Wodak, R. (2011). Critical linguistics and critical discourse analysis. In: *Discursive pragmatics* (p. 50-70). John Benjamins Publishing Company. DOI: <https://doi.org/10.1075/hoph.8.04wod>
18. Wodak, R., & Meyer, M. (2001) *Methods of critical discourse analysis*. Vol. 1. DOI: <https://doi.org/10.4135/9780857028020.d4>
19. Wodak, R., & Meyer, M. (2015) *Critical discourse studies: History, agenda, theory, and methodology*. In *Methods of critical discourse studies* (Vol. 3 p. 1-22). SAGE Publications Ltd.
20. Wodak, R., de Cillia, R., Reisigl, M., & Liebhart, K. (2009) *The Discursive Construction of National Identity* (2nd ed.) Edinburgh: Edinburgh University Press.
21. Žižek, S. (1999) Cyberspace, or the unbearable closure of being. In *Endless night* (p. 96-125). University of California Press. DOI: <https://doi.org/10.1525/9780520918603-005>

Received 20.03.2024

Accepted 22.04.2024